Rautatieasemien puistot ja puutarhat

Aluksi muutamia vuosilukuja rautateiden rakentamisen alkuvuosikymmeniltä. Ensimmäinen junaliikenteelle avattu rataosuus oli Helsinki - Hämeenkinna 17.3.1862, Riihimäki -Lahti-rataosuus valmistui 1869 ja siitä Pietariin 1870. Ylivieskan rautatie saavutti 11.6.1886 ja siitä on asemalla Antonio da Cudan tekemä 100-vuotismuistomerkki.

Jo sata vuotta sitten rautatieasemat olivat varsinaisia kukkakeitaita. Niitä ympäröivät runsas kasvillisuus ja koristeelliset puistot. Oli syreenimajoja, muotoon leikattuja pensaita, perennapenkit täynnä pioneja, akileijoja, ritarinkannuksia, varjoliljoja ym. Kesäkukkia oli isoissa ruukuissa laitureilla.
Puutarhurit huolehtivat puista,pensaista ja kukkaistutuksista. Kaikki pidettiin hyvässä kunnossa. Asemapuistoissa oli nurmialueita ja hiekkapolkuja, joiden reunat pidettiin siisteinä. Puistoihin istutettiin hienoimpia puulajeja ja niitä istutettiin runsaasti.
Keskuspuutarha perustettiin 1874 Hyvinkäälle, joka v. 1962 siirrettiin Hyvinkään Nuppulinnaan ja lakkautettiin 2002. Keskuspuutarha palveli koko rataverkkoa.
Siellä kasvatettiin Suomen ilmastoon sopivat taimet, joita istutettiin piiripuutarhureiden ohjauksessa asemille. Myös Oulussa oli puutarha ja piiripuutarhuri. Oulun puutarha lopetettiin siellä työskennelleen muistitiedon mukaan 1986. Ylivieskan alueella oli oma puutarhuri 1976-2010, hänen alueensa oli Pyhäsalmelle ja Kilpualle asti.

Suora lainaus Liisa Nummelan ja Pirjo Huvilan kirjoituksesta Asemapuisto - ensimmäisiä julkisia puistoja maassamme:
” Valtion Rautatiet palkkasi ensimmäisen puutarhurin virkaan v. 1873. Puutarhuri Rudolf Grönholm perusti v. 1874 Hyvinkäälle rautateiden keskuspuutarhan. Rh:n ylititehtöörin Georg Strömbergin kerrotaan todenneen ” samalla kun puutarhat valtionrautatieasemilla tuottavat hyötyä ja huvia aseman virkailijoille ja miehistölle, ne Suomen rahvaassakin herättävät innostusta puutarhanhoitoon”. Asemilla ja niiden puistoilla oli edustuksellisia tarkoituksia. Höyryveturiaikaan puisto oli tärkeä myös paloturvallisuuden kannalta, etteivät kipinät lentäneet talojen katoille jai vaunujen kuumenneet, kipinöivät laakerit sytyttäneet tulipaloja.
Asemapuistot rakennettiin yhdistämään asema-aluetta: asemarakennusta, makasiinia, henkilökunnan asuinkasarmeja sekä höyryvetureiden tarvitsemia halkolaaneja, vesitornia ja veturitalleja. Asemalle johti koivu- tai lehmuskuja, kuusiaita suojasi radan vartta lumelta ja tuulelta sekä höyryvetureiden kipinöiltä. Kaarevat käytävät, syreenimajat penkkeineen ja pyöreät kukkaistutukset komistivat julkista puistoa, mutta yksityisemmät asuinalueet erotettiin pensasaidoilla. Rakenteellisia aitoja ei käytetty. Asuinkasarmeilla oli omat syreenimajat, omenapuut, maakellareita varjostivat pensaat, ja marjapensaat ympäröivät keittiöpuutarhoja.

1900-luvun alussa asemapuistoja oli jo yli 150, mutta laajimmillaan ne olivat 1960-luvulla, jolloin 500 liikennepaikalla oli yli tuhat puutarhaa, ja asemien kesken myös kilpailtiin kauneimpien kukkaistustusten, pensasaitojen ja puiden näyttävyydestä sekä niiden hoidosta. Näin vuosittaisilla kilpailuilla pidettiin yllä asemapuistojen korkeaa laatua. Puistoihin istutettiin harkitusti ilmastoon sopivia, kestäviä puita ja pensaita, joiden taimet kasvatettiin rautateiden omissa puutarhoissa ja kasvihuoneissa. Kesäkukilla täydennettiin kukkapenkkejä ja kukka-altaita, jotka voitiin viedä lähemmäksi rataa laitureillekin.

Asemapuisto rajasi asema-alueen korkeine lehmuksineen, jalokuusineen ja -mäntyineen. Julkiseen asemapuistoon kuului puukujallinen asematie (esim. Kajaani) ja näyttävät pensasalueet. Asemarakennuksen läheisyyden eduspuisto oli näkyvin ja julkisin osa. Kulku asemarakennuksesta laiturille oli päällystetty muluka- ja nupukivin. Nurmikoiden reunoilla oli perenna- ja pensasistutuksia sekä laitureilla tai aseman edustalla istustuslaatikoita kesäkukkia varten. Puistossa oli matkustajille ja vastaanottajille penkit, hevospuomi ja pyöräteline sekä seljapensain maastoutettu käymälärakennus. Autoistuminen toi pysäköintialueet.

Eduspuiston kasvillisuus oli runsas ja koristeellinen. Siellä oli koristepensaita, muotoon leikattuja pallopuita, pensasaitoja ja pyöreitä, kaarevia tai suoria perennapenkkejä. Mitä tärkeämpi liikennepaikka sitä runsaampi ja hoidetumpi puisto.
Puistossa oli maisemapuiston tyyliin jaloja havu- ja lehtipuita ryhminä tai yksittäin sekä pensasryhminä. Käytävien varsilla oli penkkejä, koristeellinen kaivo ja usein myös lehtimajoja tai koristeellinen huvimaja.
1900-luvun alusta säilyneissä puistopiirustukissa näkyy aikakauden jugendvaikutteet, mutta puistosuunnitelmina ne edustivat enemmän 1800-luvun maisemapuistoja. Englantilaisen puiston periaatteita olivat avoimuus, vapaamuotoinen sommittelu, polveilevat käytävät ja yksittäiset maisemapuut leikatulla nurmikolla. Puistoihin rakennettiin kaarevia hiekkakäytäviä, lehtimajoja, puurivejä ja -kujia sekä pyöreitä perennapenkkejä. Keittiöpuutarhojen marjapensaat oli sijoitettu joko geometrisesti neliöihin tai kaarevasti kasvimaan ympärille. Asemapuistosuunnitelmat pysyivät tyyliltään melko samanlaisina runsaat sata vuotta. Luonnontyyliä ja geometrista tyyliä yhdisteltiin eli puut sijoiteltiin vapaasti, mutta pensaat ja kukkaistutukset geometrisemmin.

Asemapuistoissa näkyy edelleen isoja lehtikuusia, lehmuksia, vaahteroita, omenapuita, ruotsinpihlajia, pylväsjalavia, saarnia, tammia, sembramäntyjä,
pihtoja, ja serbiankuusia sekä kotimaisia koivuja, kuusia ja mäntyjä.
Suosittuja pensasaitoja istutettiin siperianhernepensaasta ja orapihlajasta. Pensaina käytettiin mm. puistoruusuja, syyshoryensiaa, eri kanukoita, lumimarjapensaita, jasmiinia, koiranheisiä, eri syreenejä ja tuomipihlajaa sekä tuhkapensasta, happomarjaa ja pensashanhikkeja.
Orapihlajasta ja valkokukkaisesta unkarinsyreenistä kasvatettiin yksittäisiä leikattuja pallopuita. Perennoina on käytetty mm. ritarinkannusta, harjaneilikkaa, varjoliljaa, vuorenkilpeä, aurinkonauhusta, pionia, tarha-alpia ja akileijoja.
Kesäkukista tärkeimpiä olivat petunia, samettikukka, pelargoniat, begoniat, dahliat, lobeliat ja orvokit. 1960-luvulla suosituksi tulivat kesäsypressi, salkoruusu ja risiinikasvi niiden näyttävyyden takia.

Vuoden 1879 vuosikertomuksen luettelo keskuspuutarhan taimivalikoimista:

16 lajia koriste-/lehtipuita: vuorijalava, riippasaarni, ruotsinpihlaja, poppeli, lehmus
39 lajia koristepensaita: jasmiini, lumimarjapensas, angervot, syreenit ym.
5 lajia havupuita: kuusi, pihtakuusi, mänty, sembramänty, matala vuorimänty
4 lajia aitakasveja: aitaorapihlaja, Siperianhernepensas, viitapajuangervo jne.
19 lajia kasvivartisia taimia
69 lajia kukantaimia

6 lajia perennoja
2 lajia nurmensiemeniä

Asemapuiston suunnitteluperiaatteista:
Ylipuutarhuri teki puistosuunnitelmat, kun rautatiearkkitehti oli suunnitellut asema-alueen rakennukset ja laatinut asemapiirroksen, joka määritteli rakennusten keskinäisen sijainnin. Vaikka Suomessa käytettiin pitkään asemarakennusten tyyppisuunnitelmia, niitä muunneltiin paikan olosuhteiden mukaan.
Alun perin asemapuistojen kaarevat kuvioharavoidut hiekkakäytävät ja näyttävät pensasistutukset sekä puistopuut olivat luonnonmukaista puistotyyliä. Komeimmat puistoistutukset olivat ed. asemarakennuksen edustalla.
Asemapuiston suunnittelussa erotettiin puuistuksin ja pensasaidoin yksityisemmäksi henkilökunnan alue: asunnot, maakellarit ja varastot. Asuntoalueella ap:llä oli eniten kukkaistustuksia ja vähemmän keittiöpuutarhaa verrattuna asuinkasarmeissa asuviin rautatieläisiin.

1960-luvun puutarhasuunnitelmat olivat käytännöllisempiä ja taimivalikoima pieneni verrattuna aiempiin vuosikymmeniin. Avoimet nurmialueet kasvoivat, suunniteltiin pensas- ja puuryhmiä. Koristepensaita ei enää yksilöity piirustuksiin. Myös omavaraistalous väheni eivätkä työntekijät tarvinneet enää omaa peruna- ja vihannesmaata.
Henkilöliikenteen asemia on vähennetty liikennekäytöstä 1970-1980-luvuilla. Asemarakennuksia on myyty kunnille, yhdistyksille ja yksityisille 1990-luvulta alkaen. Myös hoidettujen asemapuistojen koko ja määrä ovat pienentyneet radikaalisti. Vanhoissa asemapuistoissa on jäljellä paljon isoja jalopuita, lehmus- ja koivukujia, kookkaita havupuita, pihtoja ja lehtikuusia sekä ylikasvaneita syreeneja ja muista korostepensaita. Asemapuisto oli ensimmäinen julkinen puisto ja kulttuuriympäristö paikkakunnalla. Rautatieasemapuisto on ainutlaatuinen suomalainen ilmiö.Muualla Euroopassa ne ovat harvinaisia tässä laajuudessa ja muissa pohjoismaissa huomattavasti vaatimattomamapia. 2020-luvulla asemarakennusten, asemalle vievien kävelyteiden ja laitureiden kunnossapito on useiden tahojen vastuulla. Laiturialueet ja niiden kunnossapito kuuluvat Väylävirastolle, asemarakennukset omistaa Senaatti-kiinteistöt, kaupunki tai VR ja vastaavasti hoito ja huolto kuuluvat omistajalle. Asemapuistoja hoitavat uudet omistajat tai kaupungit.
Lainaus päättyy.

Rautatieomenapuun historiasta:
Rautatieomenapuun latinankielinen nimi Malus Hyvingiensis viittaa sen kehittämiseen Hyvinkäällä ja isänä pidetään keskuspuutarhan puutarhuri Willy Nykoppia. Nykopp toimi keskuspuutarhurina 1896-1928. Sormenjälkigeenitutkimus oli osana Hgin yo:n maataloustieteiden laitoksen ja Uppsalan yo:n sekä Tukholman maatalousyliopistojen yhteisen luonnon monimuotoisuuskeskuksen hanketta ja siinä tutkittiin myös rautatieomenapuun historia. Tutkimuksessa saatujen tietojen perusteella puun syntymäaika sijoittuu aikavälille 1893-1903. Juuri tuolloin Nykopp toimi keskuspuutarhurina. Hän oli jo vuosisadan vaihteessa todennut puun olevan hyvä lajike. Puu alkoi levitä kuitenkin vasta vuosikymmeniä myöhemmin laajemmin. Se oli kestänyt kylmät sotatalvet hyvin siellä missä sitä oli. Siitähän sen maine kasvoi ja leviäminen alkoi.